

Sygn. akt IV CSK 188/14

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 4 lutego 2015 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Krzysztof Pietrzykowski (przewodniczący)

SSN Anna Kozłowska (sprawozdawca)

SSN Agnieszka Piotrowska

w sprawie z powództwa M. J.

przeciwko R. K.

o uznanie za bezskuteczną w stosunku do powoda umowy darowizny,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej

w dniu 4 lutego 2015 r.,

skargi kasacyjnej powoda

od wyroku Sądu Apelacyjnego

z dnia 29 października 2013 r.,

**oddala skargę kasacyjną i zasądza od powoda na rzecz
pozwanego kwotę 1 800 (jeden tysiąc osiemset) zł tytułem zwrotu
kosztów zastępstwa procesowego w postępowaniu kasacyjnym.**

UZASADNIENIE

Powód w pozwie skierowanym przeciwko R. K. domagał się uznania za bezskuteczną umowy darowizny zawartej w dniu 14 kwietnia 2011 r. przez pozwanego i W. K., z jego pokrzywdzeniem, wobec przysługiwaniu mu, jak określił, wierzytelności w wysokości 300.000 dolarów USA. W uzasadnieniu żądania powód powołując art. 527 § 3 k.c. wskazał, że w okresie od czerwca - lipca 2007 r. przekazał na konto W. K. środki pieniężne w podanej wysokości celem sfinansowania zakupu mieszkania dla niego. W. K. mieszkanie takie uzyskał zawierając w dniu 11 lipca 2007 r. ze Spółdzielnią Mieszkaniową umowę ustanowienia spółdzielczego własnościowego prawa do lokalu mieszkalnego bliżej opisanego. Prawo to w dniu 14 kwietnia 2011 r. darował jednak pozwanemu. Czynność ta nastąpiła w celu pokrzywdzenia powoda. W piśmie procesowym z dnia 5 lipca 2012 r. powód popierał powództwo z tą jednak zmianą, że wnosił o uznanie za bezskuteczną w stosunku do niego umowy wskazanej wyżej darowizny, której wykonanie uczyniło całkowicie niemożliwym zadośćuczynienie jego roszczeniu o przeniesienie na jego rzecz spółdzielczego własnościowego prawa do tego lokalu mieszkalnego, stosownie do treści art. 59 k.c. W ocenie powoda taka zmiana powództwa mieściła się w granicach wynikających z art. 193 k.p.c. Jednocześnie powód wniósł pozew o zobowiązanie W. K. do przeniesienia na niego spółdzielczego własnościowego prawa do spornego lokalu. Pozwany domagał się oddalenia powództwa zarówno w postaci wynikającej z pozwu jak i wynikającej z pisma z dnia 5 lipca 2012 r., przy czym w odniesieniu do dokonanej tym pismem zmiany wskazywał, że jest to nowe żądanie, oparte na innej podstawie faktycznej i prawnej w związku z czym nie wyraził zgody na zmianę powództwa i cofnięcie pozwu; zaprzeczał też nowemu żądaniu w całości.

Wyrokiem z dnia 19 października 2012 r. Sąd Okręgowy w R. oddalił powództwo o uznanie za bezskuteczną w stosunku do powoda umowy darowizny spółdzielczego własnościowego prawa do lokalu mieszkalnego zawartej w dniu 14 kwietnia 2011 r. pomiędzy W. i A. małżonkami K. i pozwanym w zakresie przysługującej powodowi wierzytelności w wysokości 300.000 dolarów USA. W motywach rozstrzygnięcia Sąd Okręgowy wskazał, że pozew zmierzał do udzielenia

powodowi ochrony w ramach skargi pauliańskiej. Dokonana w toku postępowania zmiana powództwa, mimo tak samo brzmiącego roszczenia procesowego, wskazywała nie na zmianę powództwa sensu stricto, ale na wystąpienie przez powoda z nowym roszczeniem w miejsce poprzedniego. Uwzględnić bowiem należało, że roszczenia z art. 527 i art. 59 k.c. są oparte na innych przesłankach, różny jest rodzaj udzielonej ochrony prawnej, odmienny jest też krąg osób podlegających pozwaniu, a powód nie wnosił o dokonanie w sprawie żadnych zmian podmiotowych. W tej sytuacji oświadczenie powoda o zmianie powództwa Sąd poczytał za równoznaczne z cofnięciem pozwu pierwotnego, a zatem zastosowanie miał art. 203 k.p.c. Ponieważ pozwany nie wyraził zgody na cofnięcie pozwu, powództwo podlegało merytorycznemu rozpoznaniu. Oceniając zatem zgłoszone w pozwie żądanie sąd wskazał, że przesłanki zastosowania art. 527 i nast. k.c. nie zostały przez powoda wykazane, powództwo podlegało więc oddaleniu.

W apelacji od tego wyroku powód w szczególności wskazywał, że dokonana przez niego zmiana mieściła się w granicach dopuszczalności zmiany powództwa wynikających z art. 193 k.p.c., zarzucił zaniechanie przez sąd wezwania go do oznaczenia innych osób, które powinny być pozwane, zarzucił także obrazę art. 203 k.p.c. przez potraktowanie jego stanowiska wyrażonego w piśmie z dnia 5 lipca 2012 r. jako cofnięcia pozwu w sytuacji braku ku temu podstaw; kwestionował nadto pominięcie wniosków dowodowych zgłoszonych w związku ze zmienionym powództwem, co skutkowało brakiem rozpoznania istoty sprawy.

Wyrokiem z dnia 29 października 2013 r. Sąd Apelacyjny oddalił apelację powoda wskazując, że powód wystąpił z odmiennym roszczeniem mimo tożsamesgo brzmienia żądania procesowego. Wobec kwestionowania w apelacji zamiaru cofnięcia pozwu powstałą sytuację procesową należało ocenić jako kumulację dwóch roszczeń. W takiej natomiast sytuacji, zgodnie z art. 191 k.p.c., wymagana jest tożsamość strony pozwanej. Zgłoszenie zatem w toku sprawy roszczenia, które wymaga skierowania go przeciwko innym pozwanym eliminuje dopuszczalność kumulacji. Za uzasadnione uznał też sąd Apelacyjny stanowisko Sądu pierwszej instancji co potraktowania dokonanej zamian jako cofnięcia pozwu wymagające zgody pozwanego. Konsekwencją braku zgody było potraktowanie zmiany jako

nowego powództwa i wyrokowanie w zakresie żądania pierwotnego, które nie zostało udowodnione

W skardze kasacyjnej od wyroku Sądu Apelacyjnego powód zarzucił naruszenie art. 378 § 1 w związku z art. 193 k.p.c. i w związku z art. 195 § 1 i 2 oraz w związku z art. 354, art. 217 § 1 i art. 177 § 1 pkt 1 k.p.c., a także naruszenie art. 386 § 4, art. 203 w związku z art. 391 k.p.c.

We wnioskach kasacyjnych powód domagał się uchylenia zaskarżonego wyroku i przekazania sprawy Sądowi Apelacyjnemu ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Nie można zgodzić się ze skarżącym, że domagając się w pozwie uznania za bezskuteczną umowy darowizny na podstawie art. 527 k.c., a następnie w piśmie z dnia 5 lipca 2012 r. uznania za bezskuteczną umowy darowizny na podstawie art. 59 k.c. dokonał jedynie zmiany podstawy prawnej zgłoszonego w pozwie roszczenia procesowego, w przytoczonym brzmieniu. Sądy obu instancji prawidłowo wskazały na różnice istniejące w zakresie przesłanek materialnoprawnych obu tych roszczeń, co przekłada się na obowiązek wykazywania innych okoliczności faktycznych jako decydujących o uwzględnieniu każdego z tych powództw i skutkuje odmiennym sposobem ochrony prawnej udzielanej powodowi w procesach tocznych na tych podstawach prawnych (por. obok orzeczeń SN przytoczonych w uzasadnieniach sądów obu instancji nadto uchwałę SN z dnia 5 stycznia 1971 r. III CZP 88/70, OSNC z 1971 r., nr 7 - 8. poz.131). Nie można też pomijać, że powództwo z art. 527 k.c. i nast. chroni wyłącznie wierzytelność pieniężną i o takiej, w wysokości 300.000 dolarów USA, była mowa nie tylko w uzasadnieniu pozwu ale wierzytelność ta została wskazana w żądaniu jako podlegająca ochronie. W zmienionym powództwie przedmiotem ochrony jest przysługujące powodowi od pozostającego poza tym procesem W. K. świadczenie niepieniężne. Niewątpliwa zatem odmienność podstaw faktycznych i skutków rozstrzygnięcia o żądaniu uznania za bezskuteczną wobec powoda umowy darowizny na każdej z tych podstaw prawnych sprawia, że jeżeli, jak trafnie dostrzegł Sąd Apelacyjny, nie następuje kumulacja roszczeń, bowiem skarżący takiej czynności procesowej zaprzecza, powstaje zagadnienie czy taka zmiana

powództwa (art. 193 k.p.c.), polegająca na zastąpieniu roszczenia dotychczasowego roszczeniem nowym powinna być oceniana wyłącznie z punktu widzenia art. 193 k.p.c. i określonych w tym przepisie ogólnych przesłanek dopuszczalności powództwa, czy też dodatkowo w takim wypadku uwzględnić należy przesłanki dopuszczalności i skuteczności cofnięcia powództwa określone w art. 203 k.p.c. Nie powinno, jak się wydaje, ulegać wątpliwości, że w sytuacji, gdy zmiana powództwa polega na zgłoszeniu nowego roszczenia zamiast roszczenia dotychczasowego i zmiana taka jest dopuszczalna (art. 193 § 1 k.p.c.), przedmiotem postępowania staje się wyłącznie nowe roszczenie, a roszczeniem dotychczasowe przestaje być przedmiotem tego postępowania. W tym stanie rzeczy konsekwencją tego musi być przyjęcie założenia, że przedstawiona powyżej zmiana powództwa prowadzi do wyraźnego lub jedynie dorozumianego wycofania (odwołania) roszczenia dotychczasowego, które zostaje zastąpione roszczeniem nowym. Sytuację taką należy więc traktować - w odniesieniu do wycofania roszczenia dotychczasowego - w taki sam sposób, jak cofnięcie powództwa. Można więc stwierdzić, że zmiana powództwa polegająca na zastąpieniu roszczenia dotychczasowego roszczeniem nowym jest czynnością procesową złożoną, składającą się z dwóch działań, z których pierwsze obejmuje cofnięcie powództwa w zakresie dotychczasowego roszczenia, a drugie – wniesienie innego powództwa obejmującego roszczenie nowe. Jeżeli z kolei zmiana powództwa obejmująca zgłoszenie nowego roszczenia na miejsce roszczenia dotychczasowego rodzi co do tego drugiego roszczenia skutki identyczne jak „zwykłe” cofnięcie powództwa, to uzasadnione jest stanowisko, że taka zmiana powództwa w części dotyczącej wycofania roszczenia dotychczasowego powinna być oceniana nie tylko w świetle art. 193 k.p.c., lecz także dodatkowo z punktu widzenia przesłanek określonych w art. 203 k.p.c. (zgoda pozwanego, jeżeli zmiana powództwa jest dokonywana po rozpoczęciu rozprawy, i kontrola sądu). Nie wydaje się, aby istniały podstawy do odmiennej oceny cofnięcia powództwa w sytuacji, gdy zostaje ono dokonane w sposób samodzielny, bez zmiany powództwa, oraz w sytuacji, gdy wiąże się ono ze zmianą powództwa. Z przepisu art. 203 k.p.c. nie wynika bowiem, aby przepis ten miał zastosowanie tylko do wypadków, w których cofnięcie powództwa nie pozostaje w związku ze zmianą powództwa. Powyższe nie prowadzi do

zaprzeczenia samodzielności zmiany powództwa jako czynności procesowej, lecz jedynie jest wyrazem podkreślenia złożonego charakteru tej czynności oraz okoliczności, że pewne postaci zmiany powództwa, w tym jej postać zakładająca zamianę jednego roszczenia na inne roszczenie, czy jak w sprawie niniejszej, zmiana podstawy faktycznej czego następstwem jest poszukiwanie innego rodzaju ochrony prawnej, „pochłaniają” inne czynności procesowe, a co za tym idzie muszą być oceniane na podstawie stosowanych kumulatywnie regulacji art. 193 k.p.c. (jako normy ogólnej dla zmiany powództwa) oraz regulacji dotyczących tych innych czynności procesowych (np. regulacji dotyczącej cofnięcia powództwa).

W orzecznictwie i literaturze prezentowane jest zapatrywanie, zgodnie z którym, jeżeli zmiana powództwa polega na zgłoszeniu nowego roszczenia w miejsce dotychczasowego, to zmiana taka oznacza w istocie rzeczy wytoczenia nowego powództwa zamiast powództwa pierwotnego, co powoduje cofnięcie tego ostatniego. Innymi słowy, zmiana powództwa polegająca na zastąpieniu roszczenia dotychczasowego roszczeniem nowym powoduje powstanie w odniesieniu do roszczenia dotychczasowego sytuacji takiej, jaka powstaje w wyniku cofnięcia powództwa. Pogląd taki wielokrotnie reprezentował Sąd Najwyższy w swym orzecznictwie (por. orz. z dnia 15 października 1953 r. IC 3178/52, OSNC 1954, z. III, poz. 69, z dnia 28 lutego 1958 r. CR 464/57, OSPiKA 1960, nr 11, poz. 290; uchwała z dnia 13 kwietnia 1988 r. III CZP 24/88, OSNC 1989 r., nr 9, poz. 138, wyrok z dnia 31 marca 1998 r., II CKN 630/97, OSNC 1998, nr 11, poz. 181; postanowienie z dnia 15 kwietnia 2003 r. V CKN 104/01, niepubl.; uchwała z dnia 8 marca 2007 r. III CZP 165/06, M. Praw. 2007 r., nr 21, s. 1195). Konsekwencją powyższego zapatrywania jest wniosek, że w sytuacji, gdy zmiana powództwa polega na zastąpieniu dotychczasowego roszczenia (żądania) roszczeniem (żądaniem) nowym i tym samym stanowi w odniesieniu do roszczenia (żądania) dotychczasowego cofnięcie pierwotnego powództwa, wówczas zmiana powództwa podlega nie tylko reżimowi art. 193 k.p.c., lecz również regulacji art. 203 k.p.c. W efekcie przyjmuje się, że w omawianej sytuacji zmiana powództwa podlega kontroli z punktu widzenia przesłanek wynikających z art. 203 k.p.c., a więc jeżeli dokonywana jest po rozpoczęciu rozprawy, wówczas wymagana jest dla jej skuteczności zgoda pozwanego, o ile powód nie zrzeka się dotychczasowego

roszczenia (art. 203 § 1 k.p.c.), a ponadto sąd, tak jak w wypadku „zwykłego” cofnięcia powództwa, może uznać zmianę powództwa za niedopuszczalną, gdy zachodzi sprzeczność z prawem, obejście prawa albo sprzeczność z zasadami współżycia społecznego (art. 203 § 4 k.p.c.). Dalszym następstwem omawianego zapatrywania jest założenie, że sąd uznając zmianę powództwa polegającą na zgłoszeniu nowego roszczenia zamiast roszczenia dotychczasowego za dopuszczalną z punktu widzenia kryteriów wskazanych w art. 203 § 4 k.p.c. powinien zgodnie z art. 355 § 1 k.p.c. wydać postanowienie o umorzeniu postępowania w zakresie dotyczącym dotychczasowego roszczenia (tj. co do pierwotnego, cofniętego powództwa).

W sprawie niniejszej pozwany nie wyraził zgody na tego rodzaju zmianę, a więc cofnięcie pierwotnego powództwa zatem musiało ono stać się przedmiotem rozstrzygnięcia.

W świetle powyższego nietrafne są zarzuty skargi kasacyjnej naruszenia art. 378 § 1 w związku z art. 193 i art. 203 w związku z art. 391 k.p.c.

W odniesieniu do zarzutu naruszenia art. 378 § 1 w związku z art. 195 § 1 i 2 k.p.c. zauważyć należy, że Sąd drugiej instancji trafnie spostrzegł, skoro powód wskazuje, że zgodnie z art. 193 k.p.c. dokonał skutecznie przedmiotowej zmiany powództwa to nie może wskazywać na naruszenie przez sąd art. 195 k.p.c. Realizacja roszczenia z art. 59 k.c. wymaga pozwania wszystkich kontrahentów umowy, a występujące po ich stronie współuczestnictwo procesowe ma charakter jednolity konieczny, o jakim stanowi art. 73 § 2 k.p.c. (por. wyrok SN z dnia 25 stycznia 2013 r. II CSK 317/12, niepubl.). Skuteczna zmiana powództwa na gruncie art. 193 k.p.c. wiąże się z tożsamością dotychczasowych stron procesowych. Jeżeli zatem na skutek zmiany przedmiotowej powództwa dla kontynuowania procesu niezbędne musiałoby być dokonanie przekształcenia podmiotowego w kierunku dopiero skonstruowania strony pozwanej, która po takim przekształceniu nie mogłaby być poczytana za tożsamą z poprzednią stroną pozwaną, to w tej sytuacji wykluczyć należy taką zamianę powództwa w rozumieniu art. 193 k.p.c.

Nietrafne są również pozostałe zarzuty skargi kasacyjnej. Wnioski dowodowe i o zawieszenie postępowania skarżący złożył w związku ze zmienionym powództwem, które słusznie, jak wynika z powyższego, nie stało się przedmiotem rozpoznania, zatem Sąd Apelacyjny nie naruszył wskazanych w skardze kasacyjnej art. 378 § 1 w związku z art. 354, art. 217 § 1 i art. 177§ 1 pkt 1 k.p.c.

Z przedstawionych powodów Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c. orzekł jak w sentencji.

O kosztach postępowania kasacyjnego orzeczono na podstawie art. 98 § 1 i 3 k.p.c. w związku z § 6 pkt 6 i § 13 ust. 4 pkt 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu (tekst jedn.: Dz. U. z 2013 r., poz. 461).